

УДК 32:2

Дмитро Шевчук

**ПОЛІТИКА І САКРАЛЬНЕ:
ПРОБЛЕМА ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ**

Стаття присвячена проблемі співвідношення сакрального і профанного в горизонті політики. Досліджено проявлення сакрального в політичному світі, що пов'язане із процесами формування та конфігурацією публічного простору. Крім того, звернуто увагу на концепцію двох тіл короля, амбівалентність сакрального та її вплив на політику, проблему раціонального та ірраціонального вимірів політичного життя.

Ключові слова: політика, сакральне, профанне, релігія, публічна сфера.

Д. Шевчук. Политика и сакральное: проблема взаимосвязи

Статья посвящена проблеме соотношения сакрального и профанного в горизонте политики. Исследовано проявления сакрального в политическом мире, которые связаны с процессами формирования и конфигурации публичного пространства. Кроме того, внимание обращено на концепцию двух тел короля, амбивалентность сакрального и ее влияние на политику, проблему рационального и иррационального измерений политической жизни.

Ключевые слова: политика, сакральное, профанное, религия, публичная сфера.

D. Shevchuk. Politics and sacral: the problem of correlation

The article is devoted to the problem of correlation between sacral and profanum in horizon of politics. Author investigates the manifestations of sacral in political world that are connected to the processes of formation and configuration of public space. More over, the author pays attention to the conception of king's two bodies, ambivalence of sacral and its influence on the politics, the problem of rational and irrational aspects of political life.

Key words: politics, sacral, profanum, religion, public space.

Соціокультурний розвиток людства демонструє дотичність між еволюцією форм репрезентації політичного та становленням і функціонуванням релігійної свідомості. Зосередження уваги на співвідношенні між сакральним і профанним вписується, передусім, у концепцію політичного як уявного та символічного. Зокрема, дає можливість розкрити зв'язок між політичною дією і символами та уявленнями, які наповнені глибоким смислом, що не піддається сумніву і тим самим має величезне значення для утвердження основ політичного світу. Можемо, відтак, стверджувати про залежність окремих способів легітимації від релігійних уявлень, коли політичний порядок підтримується відсиланням до трансцендентного начала, а ідея трансцендентної влади слугує моделлю для здійснення світської влади. У межах сучасної соціальної філософії найбільш виразно це продемонстроване в роботах Ю. Габермаса (зокрема, раннього періоду його творчості). Він стверджує, що релігія виконує функцію легітимації політичної влади, а також інтегрує індивідів у спільноту. При цьому в сучасному світі, який має тенденцію до інструменталізації життєвого світу, релігійний світогляд підтримує позаінструментальні стосунки між людьми. Останнє можемо розуміти як вказівку на певну політичну роль сакрального, спрямовану на звільнення індивіда від влади анонімних інституцій. Додамо, що профанне як сфера здійснення світської влади спирається на спільний досвід членів політичної спільноти. Ця сфера створює контекст для діяльності, наповненої смислом, що розпізнається та поділяється іншими членами спільноти. Разом з тим профанна сфера та усе, що тут відбувається, виявляє свою залежність від сил, що належать сфері сакрального. Ці сили досить часто сприймаються як такі, що не піддаються владі людини, при цьому самі є джерелом і передумовою влади та можливості діяти у світі.

При цьому однак не виключається дотичність сакрального до політичного антагонізму чи агонізму. Сама дихотомія сакрального/профанного сприймається як глибоко антагоністична. Як підкреслив Е. Дюркгейм, різниця між сферою сакрального і профанного перетворюється на справжній антагонізм: «Обидва світи сприймаються не лише як розділені, але як ворожі і ревниві суперники стосовно один одного. Оскільки належати цілком до одного з них можна лише за умови повного відходу від іншого, людину закликають повністю віддалитися від світського, аби

вести виключно релігійне життя» [1, с. 221]. Такий загострений антагонізм між сакральним і профанним характерний крайнім формам аскетичного релігійного життя. Найчастіше ж сакральне/профанне демонструє перманентний конфлікт, що виражається в напрузі, але водночас і взаємодію, що має вираження в публічному просторі й, таким чином, здійснює вплив на політику. Зрештою, ці дві сфери ніколи не можуть бути відділеними одна від одної. Профанне (світське, публічне, політичне) насичене сакральними елементами: «...Світське існування, – твердить М. Еліаде, – ніколи не зустрічається в чистому вигляді. Яким би не був ступінь десакралізації Світу, людина, що вибрала світський спосіб життя, не здатна повністю відділитися від релігійної поведінки. Ми побачимо, що навіть найбільш світське існування зберігає в собі сліди релігійних оцінок Світу» [6, с. 23]. Таким чином, зосередження уваги на співвідношенні між сакральним і профанним як онтологічних вимірах політичного світу має сенс з огляду на процес секуляризації, який однак не применшив значення релігії для людини (наприклад, Ю. Габермас зауважує, що релігія є джерелом соціально значущого смислу, який перевірений традицією і є передумовою витворення автентичної солідарності, що уникає впливу партикулярних інтересів). При цьому цілеспрямоване зменшення ролі релігії в публічних справах зумовлює руйнування чітких меж між *sacrum* і *profanum*. У цілому ж, як це не парадоксально, наслідком секуляризації можемо вважати сакралізацію політичного, що в сучасних демократіях проявляється як ритуалізація та символізація політичного життя, використання квазірелігійних способів легітимації соціальних інституцій чи дій влади. У пострадянських країнах цьому сприяє своєрідний «релігійний ренесанс», що має місце після усунення зі смислового поля політичного життя системи комуністичних ідеалів, що офіційно пропагувала атеїзм.

Зв'язок між політикою та релігією демонструють нам перші цивілізації. Одним із найбільш виразних прикладів, до яких відсилаються в соціологічній, філософській літературі – період Ехнатона в Стародавньому Єгипті, коли було здійснено релігійну реформу, одним із наслідків якої стало ототожнення божественної влади і влади фараона. Серед інших історичних прикладів зв'язку політики і релігії можемо навести період Стародавньої Греції, коли проведення сакральних дійств було спрямоване на

виявлення співпричетності членів полісу, по суті, підтримку їх політичної ідентичності (в праці «Істина і метод» Г.-Г. Гадамера зустрічаємо поняття «сакральної співпричетності»). Якщо говорити про європейську традицію, то релігійні аспекти в політичному житті надзвичайно чітко проявляються в християнстві, яке утверджує ідею божественного походження світської влади (згадати варто відомі слова ап. Павла, «нехай кожна людина кориться вищій владі, бо немає влади, яка не від Бога, і влади, що існують, встановлені від Бога»).

У горизонті проявлення сакрального однією з перших постає проблема раціонального та ірраціонального аспектів політики. Ірраціональність сакрального пов'язують із надприродним, натомість слідування природним станам речей сприймається як раціональне діяння. Однак надмірна раціоналізація сама породжує ірраціональність (наприклад, як продемонстрували М. Горкгаймер і Т. Адорно, Просвітництво, борючись із міфами, саме перетворюється на міф). Не все однозначно із сприйняттям природного порядку як раціонального. Скажімо, Е. Дюркгейм звертає увагу на те, що з великою долею ймовірності можна стверджувати, що поняття природніх сил витворюється на основі поняття релігійних сил, а це підважує переконаність, ніби протиставлення «природне-надприродне» є повністю співмірним із протиставленням «раціональне-ірраціональне».

Очевидним є факт, що політика не завжди раціональна, – це впливає з того, що актуальний політичний порядок ніколи не є тотожний собі в різні періоди історичного розвитку, оскільки як будь-який соціокультурний порядок кожного моменту має певні винятки, а також лише наближається до ідеалізованих форм, що витворені задля його раціонального пояснення. Особливо це проявляється в ситуаціях надзвичайності, коли має місце покладання на політичну волю суверена, що не піддається детальному опису за допомогою раціонального пояснення (вона не має каузальної обумовленості). Можна твердити про те, що політичний світ насичений, окрім раціональних структур, також нестримною волею до влади (яка, якщо згадати Ф. Ніцше, є вираженням принципу, до якого зводиться усе, що відбувається у світі). Знаковим у цьому контексті є аналіз становища соціальних наук, який проводить Е. Дюркгейм. Зокрема, він вказує на те, що низка соціальних теоретиків не надто прихильно приймають ідею зако-

номірної необхідності та формування природної сфери дійсності, яка обумовлює характер соціального порядку. Закономірним є висновок: «Звідси слідує, що в них [соціальних науках – Д. Ш.] вважають можливими справжні чудеса. Допускають, наприклад, що законодавець може створити інститут із ніщо простим наказом, що виражає його волю, який він може перетворити одну соціальну систему в іншу, точно так само, як віруючі багатьох релігій допускають, що божественна воля витворила світ із ніщо або може довільно перетворювати одних істот в інші» [1, с. 205]. В методологічному плані співвідношення між раціональним та ірраціональним поясненням політичних феноменів складає передумову подолання детермінізму (соціального, економічного) й дає можливість усвідомити надприродність маніфестації політичного як такого.

Осмилення відношення сакрального і профанного та виявлення їх політичного смислу вимагає більш детального аналізу суті цих двох смислових реєстрів. Сакральне і профанне визначають фундаментальні виміри буття людини у світі (М. Еліаде, скажімо, визначає сакральне і профанне як «...два способи буття у світі, дві ситуації існування, які приймаються людиною в ході історії» [6, с. 19]). Разом з тим хочемо зосередити увагу на певній асиметрії відношення сакрального і профанного. Передусім вона впливає із того, що сакральне розкриває свою суть двома аспектами – позитивним (сакральне як чисте) та негативним (сакральне як нечисте, прокляте). Іншими словами, асиметричність окресленої дихотомії викликана амбівалентністю сакрального. В рамках сучасної соціології та філософії релігії проблема осмилення амбівалентності сакрального – одна із найбільш значущих (нею займалися У. Сміт, Е. Дюркгейм, Р. Каюа та ін.).

Амбівалентність сакрального, його двозначність проявляється в тому, що категорії «чистого» і «нечистого» («проклятого») перетворюються на своєрідну засаду будь-якої опозиційності, доповнюючи критерії соціально значущих класифікацій та систематизацій, які здійснюються на основі співвідношення між сакральним і профанним. При цьому деякі дослідники стверджують, що «чисте» і «прокляте» не є елементами реальності, але результатом збереження чи порушення порядку між сакральним

і профанним¹. Додамо, що в цьому випадку має місце своєрідна діалектика сакрального, соціального та політичний смисл якої відображається у тому, що воно може як підтримувати, так і руйнувати порядок світу. Сакральне може стати конститутивним елементом, що підтримує наявну політику, або ж перетворитися на основу моделі, яка передбачає соціальні та політичні зміни (чи навіть революції).

Співвідношення між сакральним і профанним дає можливість більш детально зрозуміти політичний світ у проявах надзвичайності та нормальності. Можна говорити, що через призму категорій «сакрального» і «профанного» проявляється два стани політичного світу. Перший ґрунтується на ідеї політичного як стихійного, нестабільного, екстаординарного, оскільки спільнотне буття вибудовується на основі безпосередності стосунків між людьми; другий, натомість, у своїй основі містить політичне як усталене та структуроване, таке, що чітко відображає основні дихотомії й ієрархії. Таке розуміння політичного світу через призму сакрального і профанного ми виводимо передусім із осмислення соціальних аспектів сакрального в працях Е. Дюркгейма, а також аналізу ритуального процесу В. Тернером. Останній, зокрема, у своїх роботах виділяє дві основних моделі взаємозв'язків між людьми: перша модель презентує суспільство, що є структурованою і диференційованою системою політичних, правових та економічних інституцій; друга модель суспільства передбачає, що воно є неструктурованим, або ж рудиментарно структурованим. Для позначення цієї другої моделі В. Тернер використовує термін «*communitas*», щоб підкреслити випадання цієї модальності спільнотного життя зі сфери повсякденності [5, с. 170]. Виокремлення двох станів політичного буття, які пов'язуються із співвідношенням сакрального та профанного, має, звісно, більш глибокі філософські джерела. Воно цілком вписується у виділення двох основоположних начал культури Ф. Ніцше – діонісій-

¹ Російський соціолог Д. Куракін зазначає таке: «Прокляте – це результат забороненого взаємопроникнення між сакральним і профанним. Воно відбувається із самого порушення порядку, що засновується на цьому розрізненні. Чисте – це непорушене сакральне. Таким чином, прокляте і чисте не є сферами реальності в тому сенсі, як ними є сакральне і профанне» [3, с. 64].

ського й аполонівського. При чому ці стани (начала чи моделі) не є цілком відділеними одне від одного. Онтологія нормальності через неможливість передбачити випадковості включає елемент надзвичайності і, навпаки, стан «надзвичайність» тяжіє до диференціації. У цьому контексті можемо знову ж таки звернутися до аналізу сфери *communitas* В. Тернером. Він зазначає, що поступово *communitas* породжує структуру, відбувається унормування відносин між людьми. Відтак, виділяє три різновиди *communitas*, що піддається структуруванню: 1) екзистенційна *communitas* (отожнюється із явищами, які називаються «гепеннігами»); 2) нормативна *communitas* (пов'язана із виникненням потреби здійснювати соціальний і політичний контроль за членами спільноти); 3) ідеологічна *communitas* (стосується утопічних моделей суспільств, що засновуються на екзистенційній *communitas*) [5, с. 202]. Співвідношення сакрального і профанного в їх дотичності до взаємопов'язаності нормального і надзвичайного станів розкриває формування та переоформлення структур політичного смислу. Це, своєю чергою, демонструє процеси, пов'язані із розгортанням онтології політичного.

Проявлення сакрального в політичному світі пов'язане із процесами формування та конфігурацією публічного простору. Розглядаючи цей аспект співвідношення сакрального і профанного, не можна оминати увагою, що питання проявлення сакрального у сфері публічного не є однозначним. Впливає це в контексті більш широкої проблеми – співвідношення віри і розуму: ідеальний тип публічності передбачає панування в цій сфері розуму, а релігія, своєю чергою, сприймається як така, що засновується на вірі і не потребує раціонального обґрунтування. Чимало сучасних соціальних та політичних філософів категорично виключають релігію зі сфери публічного, обмежуючи її приватною сферою, або применшуючи її соціальне та політичне значення в сучасному світі. Найпершим, кого в цьому контексті можемо згадати, є Джон Ролз. У межах його ліберальної теорії справедливості, політичне формується на засадах здорового глузду та раціональності; релігійним уявленням, натомість, не відводиться місця в публічному дискурсі. Крім того, релігія втрачає в цій теорії можливість апелювати до моральних принципів, що стає прерогативою політичного акту; виразно це бачимо при аналізі ролі громадянської непокори [4, с. 525]. Під впливом критики,

концепція Дж. Ролза зазнала змін (це видно з праць «Політичний лібералізм» та «Право народів»). Однією з них є прийняття впливу неполітичних цінностей (зокрема релігійних) не лише на приватне, але й на публічне життя.

Іншим сучасним філософом, хто виразно демонструє применшення ролі релігії в політичному житті, є Річард Рорті. На думку філософа, релігія як набір переконань, що можуть бути корисними для людини, має право на існування в приватній сфері. Релігійні уявлення можуть бути шкідливими, якщо набувають публічного характеру; ця шкода стосується, зокрема, утвердження ліберальної демократії. Безперечно, певну упередженість Р. Рорті стосовно релігії та її публічної загрози можемо пов'язувати із його антирелігійною та антиклерикальною позицією¹ (наслідком цього, є те, що філософ не бере до уваги роль, яку відіграло християнство в утвердженні політичного порядку ліберальної демократії в Європі та Північній Америці). Але узasadненням такого ставлення до релігійних уявлень та їх місця в соціальному та політичному житті є ствердження філософської позиції іроніка, а не метафізика, яку він проголошує у своїх працях. Ліберальна традиція вимагає не метафізичного словника, що включає ціннісні, незаперечні абсолюти, а словника, який зосереджується на метафорі та спогляданні. Тому й зрозуміло, що покладання на релігійні ідеали – це застаріла форма організації публічного життя.

Філософська інтерпретація ідей Р. Рорті вказує однак на те, що його критики релігії стосується не онтологічних, а швидше гносеологічних та епістемологічних підвалин публічного дискурсу (витворення нового, більш відповідного сучасному стану культури, словника, за допомогою якого можемо описувати те, що відбувається в публічному просторі). Разом з тим історія розвитку політичного порядку демонструє тісний зв'язок між публічним і сакральним (релігійним). Зокрема, очевидним для

¹ Антиклерикалізм Р. Рорті не варто плутати із атеїзмом, оскільки у своїх працях філософ не поміщає його в контекст звичного протиставлення теїзму й атеїзму. Антиклерикалізму надає виразного політичного значення, визначаючи так: «Антиклерикалізм – це поняття політичне, а не епістемологічне чи метафізичне. Це погляд, згідно з яким, церковні інституції, попри все те добре, що вони роблять, – попри втіху, яку вони дають тим, хто в нужді чи відчай, – є небезпечними для здоров'я демократичних суспільств» [9, с. 33].

нас є те, що дихотомія сакральне/профанне проектує особливе облаштування публічної топографії, зокрема, виразно проглядається виокремлення смислового центру, який концентрує в собі сакральне значення, та периферійних об'єктів, які здобувають свою значущість через відсилання до центру та відокремлюють цей простір від решти території, що є нерозрізною, часто не підпадає під владу центру, а тому сприймається як «нечиста». Вплив сакральної топографії на облаштування міст (зокрема сучасних) помітив Р. Каюа: «Конфігурація сучасних міст у певному розумінні увиразнює значення (почасти міфічне, почасти доцільне) такого [згідно з полюсами сакрального і профанного, чистого й нечистого – Д. Ш.] розташування: в центрі церква чи собор (осередок божественного), ратуша, офіційні будівлі, палац правосуддя (символи та храми влади), театри, музеї, пам'ятник загиблим, статуї великих людей (різні аспекти сакрального надбання міста)... Навкруг його заспокійливого, теплового, офіційного ядра величезні райони розгортають зону п'їтьми й злиденності» [2, с. 73]. Сакральний простір має особливу топографію – він чітко розділяє світ на центр і периферію. Центр завжди концентрує в собі максимально інтенсивну енергетику божественного. Периферія, натомість, виявляє сакральне в його негативній формі «проклятого» і «нечистого». Відтак, згідно із релігійним досвідом, простір не є однорідним, він має розриви й розлами. Його смисловими полюсами, що можуть виявлятися в кожній точці цієї топографії є «хаос» і «космос». Такі уявлення про простір набувають універсального значення і переносяться також на політичний світ. Ми не можемо його сприймати як однорідний простір. Тим самим не можна погодитися із твердженням М. Еліаде, що для мирського сприйняття простір є нейтральним, не маючи розривів та якісних відмінностей між частинами. Уявлення про антагонічність політичного, яка зумовлює його дефініцію через відношення «друг – ворог», має дотичність до уявлень про поділ сакрального простору на основі протиставлення «хаос – космос», що для політичної сфери постає своєрідним архетипом. Недарма сакральне і профанне – це два смислові полюси, які впливають на утвердження буттєвих основ порядку світу в цілому. Це впливає, зокрема, з того, що сакральне відсилає до початків світу. Іншими словами, епіфанія сакрального – це натяк на космогонічні мотиви та необхідність згадки про утверджен-

ня першопочаткового порядку. Це нагадування проектується на діяльність людини («...створення Світу стає архетипом кожної творчої діяльності людини, в якому б плані вона не розгорталася» [6, с. 36]).

Формування політичного світу завдяки відсиланню до сакрального виразно демонструє ідея «двох тіл короля». Ця ідея здобула поширення в межах середньовічного християнського світогляду та має політичний, юридичний та теологічний характер. Політичним аспектом цієї ідеї є ствердження принципу подвійності явлення особистості, що стає передумовою дихотомічної концепції влади. Йдеться про витворення політичної теорії двох натур монарха – земної, яка є смертною, та надприродної, яка є безсмертною і духовною. Дослідження впровадження в політичне життя ідеї «двох тіл короля» здійснено у відомій праці Е. Канторовіча [8]. Генезис уявлення про те, що суверен (зокрема монарх) має два тіла, сягає античних часів. Зокрема, Е. Канторовіч шукає джерело цієї ідеї в «Політиці» Аристотеля (коли той розділяє в III книзі друзів державця і друзів держави), в трактатах Плутарха, неопіфагорійців. Відповідно до цього, ідея «двох тіл короля» не обмежується лише контекстом середньовічної політичної теології та теорії, а виявляє універсальний феномен, що стосується співвідношення між сакральним і профанним як онтологічними вимірами політичного світу. Потрібно однак брати до уваги одну умову, а саме: язичницькі уявлення про два тіла Суверена були проінтерпретовані через призму політичної теології св. ап. Павла, в результаті чого вони здобули характер християнського філософування та теологічних розмислів.

Основна теза, яку висуває Е. Канторовіч у своїй праці, проголошує формування в епоху середніх віків важливих аксіом політичної теології, які в сучасній політиці не зникають, а трансформуються і перетворюються на підґрунтя для ідолів політичних релігій, що, мов «примарні догмати», переслідують нації і відбирають можливість користуватися розумом і здійснювати раціональну політику. Ідея «двох тіл короля» має безпосередньо стосуватися проблеми статусу монарха та його повноважень, а також виявляє феномен сакралізації суверена на легітимізацію його дій через відсилання до трансцендентного абсолюта. Політичний аспект можемо вбачати у впливі цієї ідеї на уявлення про монархію як інституцію політичного світу. При здійсненні

цього впливу не останню роль відіграє відсилання до релігії, а навіть містики. Якщо звернутися до історичних фактів, то особливо актуальною проблема статусу короля постала в Англії в XVI ст., коли Едвард VI, який ще не досягнув дїездатності згідно із тогочасним правом, вирішив продати земельні володіння в Ланкастерському герцогстві. Відтак, постала проблема, чи може неповнолітній монарх здійснювати законні операції. Юридичне рішення, яке прийняли тогочасні британські юристи, подав у своїх коментарях Едмунд Плауден: будь-яка дія короля, яку він здійснив як король, не може бути піддана сумніву через його неповноліття, оскільки він має два тіла – природне (натуральне тіло) і спільнотне (політичне тіло). Політичне тіло характеризується вічністю, його не можна ані побачити, ані доторкнутися; воно цілком складається із політики та врядування і покликане керувати народом і управляти спільним благом. На основі цього коментаря Е. Канторовіч вказує роль, яку середньовічні уявлення про сакральне та теологічні роздуми мали на існування політичного порядку: «...юридичні спекуляції були пов'язані з теологічною думкою, або, точніше кажучи, із середньовічним поняттям королівського *character angelicus*. Спільнотне тіло короля здається формувалося подібно до «святих духів і ангелів», оскільки воно репрезентує Незмінність в Часі» [8, с. 8]. Вічність і незмінність спільнотного тіла короля обумовлює сприйняття в ньому наявності «прихованого Бога», який діє через це тіло.

Дослідження Е. Канторовіча демонструє перенесення теологічних понять та релігійних уявлень на ґрунт політичного життя. Виразно це проглядається в аналогії між спільнотою християн із Ісусом Христом на чолі (Церква, яка є містичним тілом, *corpus mysticum*) та спільнотою підданих із королем на чолі (королівство, яке пов'язане із містичним тілом короля). Крім того, початкову форму сакральності монарха, згідно із Е. Канторовічем, можна окреслити як літургійну, оскільки завдяки ній проявляється «реалізм» таїни, що зосереджується в об'єкті. Тобто, як можемо додати, «містичне тіло короля» являє підданим таїнство сходження священного на світське та преображення останнього. Російський філософ М. Ямпольський, відсилаючись до ідеї літургійної сакральності короля («реалізму» таїни, що зосереджується на об'єкті), розширює її значення. Зокрема, на його думку, будь-яке тіло, залучене у відношення влади, є особливим

чином марковане: «Одна із найважливіших особливостей такої літургійно-магічної системи – це особливе значення тілесних міток (в тому числі містично невидимих), які маркують тіла, що відмічені владою і силою. Мітки відмічають індивідуальність тіл і виражають зв'язок із трансцендентним, з тою тілесною трансформацією, якій тіло піддається при взаємодії із вищими силами» [7, с. 36]. Ідея такого тілесного маркування цілком вписується в контекст загальних уявлень про сакральне, яке, якщо чогось торкається, перетворює його, надає особливого статусу, або ж робить непридатним. Аналогічні уявлення проєктуються на владу, яка починає сприйматися як те, що перетворює. У цьому сенсі доцільно згадати ідею дисциплінарної влади М. Фуко, генеалогію якої можна, певною мірою, виводити із цього ж ««реалізму» таїни, що зосереджується на об'єкті». Дисциплінарна влада орієнтована на перетворення тілесності (що виявляється у формі дисциплінування) – накидання тілу покірності-корисності. Це, власне, і можемо вважати подібним тілесним маркуванням, що передбачає залученість індивідуального тіла в систему наявних владних стратегій та надання йому особливих властивостей.

Проведення аналогії між спільнотою християн та спільнотою підданих порушує проблему відношення між Церквою і світською владою. Ключовим періодом, коли чітко проявляється відношення між ними, вважається XIII ст. У цей час постають своєрідні гібриди між Церквою (сакральним) і державою (профанним): «Постійні взаємовідношення між Церквою і Державою, що існували протягом усіх століть Середньовіччя, витворили гібриди в обох інституціях. Між світськими і духовними лідерами християнського соціуму відбувалися постійні взаємні запозичення і обмін відзнак, політичних символів, прерогатив і прав до пошанування» [8, с. 193]. При цьому держава виявляє надзвичайно інтенсивне прагнення бути квазіцерквою. Зв'язок між сакральним і політичним у цьому контексті проявляється ідеєю божественного походження влади, що ритуально проявляється у церковному освяченні отримання влади сувереном, тобто процесі деїфікації (від лат. *Dei* – Бог) влади. При чому важливою категорією є «милість». Суверен наділений владою «по милості Божій», що зумовлює його «достоїнство» як втілення політичного суверенітету. Хоча не можна оминати увагою дискусії довкола того, чи суверен набуває божественної сили завдяки мімізису

(уподібнення Богів) чи преображення (наприклад, коли монарх преображається Божою милістю). Згідно із Е. Канторовічем, мімезис і преображення не виключають одне одного: мімезис виявляє нам спосіб, яким Суверен уподібнюється до «образа Бога»; завдяки преображенню він отримує силу діяти як Бог.

Література:

1. Дюркгейм Э. Элементарные формы религиозной жизни // Мистика. Религия. Наука. Классики мирового религиоведения. Антология / сост. и общ. ред. А. Н. Красникова. – М. : Канон+, 1998. – С. 174–231.
2. Каюа Р. Людина та сакральне / пер. з фр. – К. : Ваклер, 2003. – 256 с.
3. Куракин Д. Ускользающее сакральное: проблема амбивалентности сакрального и ее значение для «сильной программы» культур-социологии [текст] / Д. Куракин // Социологическое обозрение. – 2011. – Т. 10. – № 3. – С. 41–70.
4. Ролз Дж. Теорія справедливості / Р. Ролз ; пер. з англ. О. Мокровольський. – К.: Основи, 2001. – 822 с.
5. Тэрнер В. Ритуальный процесс. Структура и антиструктура / В. Тэрнер // Тэрнер В. Символ и ритуал / В. Тэрнер ; сост. В. Бейлис. – М. : Главная редакция восточной литературы издательства «Наука», 1983. – С. 104–264.
6. Элиаде М. Священное и мирское / пер. с фр. Н. Гарбовского. – М. : Изд-во МГУ, 1994. – 144 с.
7. Ямпольский М. Физиология символического. – Книга 1: Возвращение Левиафана: политическая теология, репрезентация власти и конец Старого режима. – М.: Новое литературное обозрение, 2004. – 800 с.
8. Kantorowicz E. H. The king's two bodies. A study in medieval political theology. – Princeton: Princeton University Press, 1997. – 568 p.
9. Rorty R. Anticlericalism and atheism / R. Rorty // Rorty R., Vattimo G. The future of religion / R. Rorty, G. Vattimo; ed. S. Zabala. – New York: Columbia University Press, 2005. – P. 29–41.